

SZIGETVÁRI ZRÍNYI MIKLÓS – NIKOLA ŠUBIĆ ZRINSKI. A HORVÁT–MAGYAR KÖZÖS MÚLT ÚJRAGONDOLÁSA A 21. SZÁZADBAN¹

MIKLÓS ZRÍNYI OF SZIGETVÁR—NIKOLA ŠUBIĆ ZRINSKI RECONSIDERING THE CROATIAN-HUNGARIAN COMMON PAST IN THE 21ST CENTURY

Varga Szabolcs

főiskolai tanár, tudományos munkatárs, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézet
szavarga@gmail.com

Kulcsszavak: Zrínyi Miklós Emlékév, történelmi emlékezet, emlékezetpolitika, Magyar Királyság, Szent Korona, nemzeti ünnepek

Keywords: Miklós Zrínyi Memorial Year, historical memory, politics of memory, Croatian-Hungarian Kingdom, Holy Crown, national holidays

2016-ban szigetvári Zrínyi Miklósról és Szigetvár 1566. évi elestéről emlékezett Horvátország, valamint Magyarország. Ennek kapcsán számos konferenciára került sor Zágrábban, Bécsben, Csáktornyan és Pécsen. Ezek szakmai hozadékát ma még nehéz megbecsülni, ám a tudományos tanácskozások eszmei jelentősége vitathatatlan. Bebizonyosodott ugyanis, hogy a két nemzet múltjában van egy olyan időszak, amely mindkét nép emlékezetében épp olyan élénken él. A sokszínű magyar és horvát nemzeti hagyományban – modern szóval történelmi narratívában – létezik egy konszenzusos időszak, amire ritkán van példa a szomszédos közép-európai országok esetében.

A 20. századi nyugati történetelmélet bébizonyította, hogy a hagyományoknak különleges szerepük van az egyes közösségek életében (Congar, 2015). A hagyományból fakadó közös tapasztalat megtart, gazdagít, és mankót nyújt a világban való eligazodáshoz, és éppen ezért a mindenkori jelen okozta kihívások miatt folyamatosan változik. Ezt a jelenséget élő hagyománynak nevezzük, és jelentőségét ma már senki nem vonja kétségbe. A Zrínyi Miklós Emlékév eseményei világosan jelzik, hogy a horvát és a magyar társadalomban töredékesen, ám kétségkívül jelen van a közös múlt pozitív emlékezetének hagyománya. Tehát van esély arra, hogy megtörjük azokat a nemzetépítés során kialakított kétszáz

¹ A tanulmány az OTKA PD 109863 pályázat támogatásával készült.

éves kánonokat, amelyek főként a két nép közötti különbségeket hangsúlyozták, és ehelyett inkább egy egymással szemben megértőbb múltértelmezéssel éljünk. Erre szorít bennünket a horvát–magyar közös állam felbomlásának közelgő centenáriuma is.

A modern történetírás legfőbb eredménye, hogy rámutatott arra, hogy a múlt–történelem–történetírás hármass viszonyrendszer jóval bonyolultabb annál, mint ahogy a pozitivisták idősorokban elképzelték. Irreális és naiv elvárás a történészekkel szemben, hogy pusztán a történelmi igazságot írják meg (Duby–Lardreau, 1993, 7–62.; Györffy, 1992). Erre ez a diszciplína nem alkalmas. Hiszen az emberi történelemnek számos, tudományos módszerekkel nem értelmezhető, ám az eseményeket alapjaiban meghatározó mozzanata van. Egyszerűbben fogalmazva: az emberi döntések jelentős része nem racionális alapon történik, így az abból fakadó történelmi események mögött sem lelhetünk tudományosan igazolható indokot. Ezt tetézik a történelmi források alapvető tulajdonságai – kevés, hiányos és manipulatív –, melyek miatt csak többszörös dekódolással értelmezhető az események még a szakemberek számára is. A múlt tehát csak töredékesen rekonstruálható, és a mindenkori értelmezési keret elválaszthatatlan attól a közegtől, amelyben a munkák születnek (White, 1997; Kisantal–Szeberényi, 2003). Ez a tény mindenkor óriási felelősséget ró a történétírókra. Bár ez a tudomány nem minden esetben tudott megfelelni ennek, a helyzet nem reménytelen.

Esetlegessége és töredezettsége ellenére a történetírás – természetesen sok más dologgal együtt – semmivel sem pótolható lételeme a modern emberi közösségeknek. Hiányában sérül, majd megszakad a kollektív történelmi tudat, a hagyományok, szokások, illetve az ezekből fakadó ünnepek kiüresednek, és formálsá válnak, így elvesztik funkciójukat. Nem tartanak meg, nem adnak reményt, és nem mutatnak fel használható mintákat a jelen problémáinak megoldásához (Duby, 2000). A múltjukat veszített közösségek számára pedig nincsen közösen vállalható jövőkép, és megszűnik az az összetartó erő, amelyet a közös nyelv és a közös élettér önmagában nem képes biztosítani. Az etnocentrikus nemzeteszmé feláldozta a belső összetartozás érzésének oltárán a hazai kisebbségekkel és a szomszédos népekkel való közös történelmi hagyományt, ami rengeteg szenvedést okozott ebben a régióban (Lajtai–Varga, 2015). Közép-Európa huszadik századi történelme sajnos elég bizonyítékot szolgáltat erre, és nem véletlen, hogy minden diktatórikus társadalomkísérlet az addigi kánon megszüntetésére és egy új történelmi tudat megteremtésére törekedett.

A nyugati világrend napjainkban hatalmas átrendeződés küszöbén áll, és ez Közép-Európát sem hagyja érintetlenül. A következő esztendőben azok a társadalmak válhatnak a változások nyerteseivé, amelyek a nemzeti sérelmeken felülemelkedve képesek lesznek új partneri viszonyt kialakítani a szomszédos országokkal. Ebben a munkában a társadalomtudományoknak – és ezen belül a történettudománynak – fontos szerepük lesz, ugyanis minden kapcsolat alap-

ja egy erős bizalmi viszony, amelyhez pedig a másik fél minél alaposabb megismerése szükséges. A 2016. évi ünnepek, megemlékezések és tudományos rendezvények bizonyítják, hogy van mire építeni, mert a horvát–magyar partnerségi viszonyoknak komoly történelmi hagyománya van, amelyre ráépülhet egy új múltszemlélet. Több eset azt mutatja, például Fiume (Rijeka) esetében is, hogy a társadalomban is él néhol a közös múlt pozitív emléke. Ám ennek általános elfogadásához még rengeteg erőfeszítésre, és ami ennél is fontosabb, kölcsönös megértésre lesz szükség.

Magyarországon ma számtalan közterület és intézmény viseli a szigetvári hős és a költő Zrínyi Miklós nevét, a kultusz központjának számító Szigetváron rengeteg szobor emlékeztet az 1556. és az 1566. évi ostrom hőseire. Őket a magyar közgondolkodás azonban inkább kisajátító módon tartja sajátjának, így elsikkad az a tény, hogy a Zrínyiek és vitézeik jelentős része Horvátországot ugyanúgy a hazájának érezte. A magyar nemzeti romantika világa szétörte az addig egységes hagyományt, és vélt vagy valós nemzeti identitás révén válogatta ki saját hőseit a múlt jeles személyei közül (Sinkó, 1985). Így lett a magyar történelem része a magyarul verselő költő és hadvezér Zrínyi Miklós, és így rekedt kívül öccse, a horvát költőként számon tartott Zrínyi Péter, aki pedig levelei tanúsága szerint még testvérénél is választékosabban írt magyar nyelven. A nyelv által történő válogatásnak köszönhetően lett utóbbi mozgalma a magyar tankönyvekben Wesselényi-féle összeesküvés, míg ugyanerről horvát nyelven Zrinski-frankopanska urota néven tanulnak az iskolában (Lőkös, 2002; Mijatović, 1992). Napjainkban szinte minden magyar településen található Kossuth Lajosról és Petőfi Sándorról elnevezett utca, míg a közvélemény által legismertebb horvát személy az a Josip Jelačić horvát bán, akiről Petőfi oly gúnyosan emlékezett meg a *Vén zászlótartó* című versében. A nemzetközpontú történelmi szemléletnek köszönhetően ma Magyarországon az a Kossuth Lajos az egyik legfontosabb alakja az 1848. évi forradalomban megszülető modern magyar nemzeteszmének, aki iránt Horvátországban komoly ellenérzéssel viseltetnek. Zágrábban pedig annak a Jelačićnak a lovas szobra áll a főtéren, akit a magyar közgondolkodás egyértelműen negatívan ítél meg több mint százötven esztendeje. A történelmi sztereotípiák fogságából azonban van kiút, és ennek első lépése az, ha felismerjük, hogy ezek a képek csak egy adott kor történelmi lenyomatai, és nem az évszázados közös együttélés tapasztalatának általános hagyományából fakadnak. Azt sem árt hozzátenni, hogy a magyarországi Kossuth- és a horvátországi Jelačić-kultusznak a másik fél mindig csak egy kicsiny részét látja, mintha kulcslyukon keresztül szemlélné. Kossuth itthon a polgári átalakulás atyját és az emigrációban is felelős politikust egyaránt megtestesítette, míg a horvát bán a 20. század második felében a kommunizmus- és Jugoszlávia-ellenesség szimbólumává vált (Gyarmati, 1998; Mijatović, 1990). Azaz a közössége számára mindkét nemzeti hős jóval több annál, mint amennyit a másik társadalom lát és ismer belőle. Ez pedig könnyen okozhatott félreértést és sértődést.

A horvát–magyar együttélés páratlan az európai történelemben, és ezt a kapcsolatot jóval erősebben meghatározta a kölcsönösség, illetve az egymást gazdagító sokszínűség, mint a konfliktusok (Engel, 1996). Utóbbiak hatását azonban jelentősen felerősítette a nemzeti nyelvű irodalom, az önálló nemzetben gondolkodó történetírás és az ezekből megszülető nemzeti mítoszok, amelyekben már szinte kivétel nélkül csak a negatív, a másikat ellenségnak bemutató események szerepeltek. Ez vezetett egy olyan torz képhez és bizalmatlan légkörhöz, amelyben a közös múlt pozitív emlékeit szinte lehetetlen volt felmutatni. Valójában, ahogy a magyar politikai közvélemény az 1849. évi események tragikumából kiindulva egészen a legutóbbi időkig rendkívül elítélően értelmezte a Habsburg-dinasztia egész, 1526–1918 közötti magyar uralkodói tevékenységét, úgy készítette el a horvát értelmiség saját nemzeti narratíváját a magyar politikummal szemben a 19. század folyamán. Természetesen mindenkor voltak mérsékelt hangok ebben a vitában, ám ők mindkét oldalon kisebbségben maradtak, az egymást elítélő nézetek pedig a tankönyveken keresztül generációról generációra erősebben hatottak. A nemzetté válás folyamán megszülető ünnepekben már nem volt helyük másoknak, így vált március 15. etnikai értelemben kizárólag magyar ünneppé, a horvát hivatalos állami ünnepek pedig kizárólag a 20. század függetlenségi törekvéseinek állítanak emléket (június 22., június 25., október 8.). A mindkét nép hagyományában jelen levő Árpád-házi (I.) Szent István ünnepe (augusztus 20.) is kizárólag magyar kultusszá vált a 20. század fordulóján, így ez sem válhatott valódi összekötő kapocs a modern korban. A sor sajnos folytatható, hiszen a szigetvári ostrom 300. évfordulóján tartott megemlékezések, majd öt évvel később Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc kivégzésének 200. évfordulója csak tovább mélyítették a konfliktusokat, miképp az 1896. évi magyar és az 1925. évi horvát millenniumi ünneppsorozat is (Sinkó, 1997; Barišić, 1997). Jellemző, hogy Horvátországban a 20. század elején még a magyarokat és a horvátokat leginkább összekötő Zrínyi-kultusz is magyarellenességbe fordult, mondván, hogy Zrínyi a horvátok helyett a magyarok védelmében esett el (Sokcević, 2011, 75.).

A közös együttélés utolsó évtizedeit megmérgező viták hatását csak súlyosbították a huszadik század tragikus eseményei, a kisebbségekkel való bánásmód, a kitelepítések, végül a határok teljes lezárása, amelyek megfosztották mindkét társadalmat attól, hogy élő, pozitív benyomásokat szerezzenek a másiktól. Ez az állapot az 1990-es évektől kezdve oldódott, ám az elmúlt évek politikai viharai világosan jelzik, hogy még számtalan negatív sztereotípiát él a mindennapok szintjén, amelyek erősen kihatnak a politikai és gazdasági szereplők döntéseire is.

Ennek megváltoztatásában lehet fontos szerepe a történettudománynak azáltal, hogy bemutatja a két nép közötti kapcsolat sokrétűségét és összességében pozitív voltát. Az elmúlt húsz év történeti kutatásai megteremtették az alapot ahhoz, hogy újragondoljuk a horvát–magyar történelmi viszony természetét és a belső nemzeti szemlélet meghaladásával egy teljesebb képet rajzoljunk a saját – nagyon

sok tekintetben közös – múltunkról. Ebben természetesen – mint minden emberi kapcsolatban – vannak mélypontok, ezeket nem érdemes elhallgatni vagy megke-
rülni, de ugyanakkora hiba túldimenzionálni őket. Az is bizonyos, hogy lesznek
olyan csomópontok, amelyekben források elégtelen száma miatt a közeljövőben
nem lesz közös álláspont: ilyen például a Dráva–Száva közének 10–11. századi
története, ám ez egyáltalán nem baj, ettől még a közös múlt nagy részét képesek
leszünk hasonlóan értelmezni és értékelni.

Margalits Ede 1899-ben e szavakkal kezdte a *Horvát Történelmi Repertórium*
elő írt bevezetőjét: „Horvátország Magyarországtól ötven év óta, dacára a sok szá-
zados közjogi kapocsnak, érzelemben és szellemben majdnem teljesen elszakadt:
nem értjük, nem ismerjük egymást! Horvátország művészete, költészete, szép-
irodalma, tudományos irodalma, különösen történetírása nálunk teljesen terra
incognita, – a magyar is az Horvátországban.” (Margalits, 1900, 2.) Ez a helyzet a
huszadik század folyamán csak rosszabbodott, ám az elmúlt évtizedekben felnőtt
a történészek új nemzedéke, akiket kevéssé érintett meg az elmúlt évtizedek ideo-
lógiai terheltsége. A két ország akadémiai intézetei között egyre szorosabbá vált
a viszony, és korábban elképzelhetetlen módon közös konferenciákra került sor.
A Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjai lehetőséget kínálnak rendszeres
horvátországi kutatásokra, miközben horvát történészek szinte állandó vendégei
lettek a Magyar Nemzeti Levéltárnak. A Zágrábi Tudományegyetemen 1994 óta
működik a hungarológiai tanszék, ahonnan évente átlagosan egy tucat diplomás
kerül ki a különböző kulturális, tudományos és oktatási intézményekbe. Az élő
kapcsolatoknak köszönhetően 2014-ben megnyitotta kapuit a Zágrábi Magyar In-
tézet, amely azóta a magyar kultúra horvátországi megismertetésének legfőbb
letéteményese. A közös munka eredménye számos konferencia-, illetve forráskö-
tet, és rendkívül örömteli, hogy az akadémiai tudományos folyóiratok mind gyak-
rabban jelentenek meg írásokat a másik ország történészeitől, kutatóitól. Ezek
felsorolása most messzire vezetne, ám a legutóbbi évek terméséből mindenképp
említésre érdemes a Zrínyiekről készült horvát nyelvű tanulmánykötet (Bene et
al., 2012), a 2014-ben megrendezett közös konferencia anyaga (Fodor–Sokcsevsits,
2015), illetve egy középkori okleveleket közreadó kiadvány (B. Halász–Miljan,
2014). Ha számba vesszük a szomszédos országokkal való tudományos kapcsola-
tokat, akkor szembeötlik, hogy a horvát–magyar párbeszéd ma messze a legter-
mékenyebb. Ebben persze szerepet játszik az is, hogy itt nem alakulhatott ki egy
magyar–magyar diskurzus, mint például Románia esetében Erdélyben, illetve a
Vajdaság kapcsán Szerbiával. A közös publikációk terén Szlovákiával sem tud a
magyar tudomány felmutatni a horváthoz hasonló eredményeket, és Ausztriával
is csak az elmúlt években vált intenzívebbé a viszony, elsősorban a Bécsi Magyar
Történelmi Intézet agilitásának köszönhetően.

Egymás megismerésének alapfeltétele az irodalmi és tudományos alkotások
lefordítása, mert csak ennek révén alakulhat ki a múlt újbóli értelmezésének

egységes eszmei alapja. Ez rendkívül költséges és nehéz vállalkozás, ám semmi esetre sem kerülhető meg. Egyik közvetítőnyelv sem képes pótolni annak a hozadékát, ha az olvasó saját anyanyelvén forgathatja a másik fél munkáit. Éppen emiatt rendkívül fontos, hogy minél több történeti munka jelenjen meg egymás nyelven. Ezért örömteli, hogy 2006-ban horvát nyelven is kiadták Sokcevićs Dénesnek a magyarországi horvátképről írott könyvét (Šokčević, 2006), 2017-ben pedig napvilágot látott a jeles tudós Horvátország történetéről írt műve is (Šokčević, 2017). Ez az első olyan alkotás, amelyből a horvát olvasóközönség képet kaphat arról, hogy miként is látja a magyar történétírást az ő történelmüket. Ebbe a sorba illeszkedik Pálffy Géza kora újkori magyar történelemről írt könyve, amely a horvát–magyar közös múlt legintenzívebb szakaszát, a török kort mutatja be széles horizonton (Pálffy, 2010), illetve egy, a Zrínyiekről szóló tanulmánykötet (Varga, 2015). A közös munkák legfőbb hozadéka – miképp ifjabb Bertényi Iván megfogalmazta az osztrák–magyar konferenciák kapcsán –, hogy ezeken az ember jól megtanulhatja a magyar történelmet külső szemmel nézni. Erre pedig minden korban óriási szükségünk van a reális nemzeti önképünk kialakításához.

A tudományos együttműködés mellett az Európai Unió által finanszírozott nemzetközi pályázatok is sokat lendítettek a kulturális kapcsolatokon. Villány és Orahovica szervezésében például egy határokon átívelő kezdeményezés jött létre, melynek révén az oszmán hódoltság végének kulturális öröksége került bemutatásra (IPA HUHR/1101/1.2.3/0006 „End of Ottoman domination in Pannonion region”). Ugyanakkor Szigetvár Város Önkormányzata is hasonló projektet valószínűsíthet meg. Ennek keretében elkészült egy történelmi útikönyv magyar, horvát és angol nyelven, amely Újlaktól (Ilok) Csáktornyáig (Čakovec) tárja elénk a Dráva két oldalának 16. századi épített és szellemi örökségét (Varga–Müller, 2016). A munka során bebizonyosodott az a történelmi körökben már ismert tétel, hogy a kora újkori történeti kutatások nem zárkoznak be egy szűk nemzeti szemléletbe, mert a mai horvát és magyar területek valójában egy teret alkottak, ahol azonos keretek között zajlott a mindennapi élet. A Zrínyiek korában kétségkívül meglevő nemzettudat csak egy, és talán nem is a legfontosabb identitás volt a társadalom egyes tagjai számára. A Szent Koronához való hűség, a mindenkor királyi dinasztiához való lojalitás és a felekezeti hovatartozás legalább ennyire meghatározó jelentőséggel számított, miként azt számos példa bizonyítja. A horvát és szlavón nemesek ugyanolyan otthonosan mozogtak Győrben, Pozsonyban, Bécsben és Nagyszombatban, számukra a Magyar Királyság valóságos hazája volt (Pálffy, 2002). Ennek valóságával a 21. század kutatóinak is tisztában kell lennie. Még akkor is, ha a mai magyar tankönyvekben a Magyar Királyságot előszeretettel említik a magyar nemzet országaként, a horvát térképeken pedig a kora újkori Horvátország határait a mai államhatárokkal megegyező módon ábrázolják.

Az eddigiekből kiderült, hogy a horvát–magyar közös múlt feltárásának, megértésének és interpretálásának már eddig is vannak eredményei. Több tucatnyi horvát és magyar irodalmár, irodalom- és művészettörténész, illetve történész kutatási eredménye bizonyítja, hogy létezik egy közös hagyomány, amely révén évszázadokon át egymást gazdagítva éltek együtt a közös, Szent Korona által egyben tartott hazában. (Kevés szó esik ugyan róla, de a Szent István fejékeként ismert koronázási ékszer ugyanúgy horvát uralkodói attribútum is, hiszen a mindenkori uralkodó ennek révén vált Horvátország királyává is. Így nem véletlen, hogy a koronára a horvátok is vallásos tisztelettel tekintettek.)²

A publikált ismeretek birtokában ma már meg lehet határozni azokat a kutatási témákat, amelyek elvégzése elengedhetetlenül szükséges a közös múlt pontosabb megismeréséhez. A teljesség igénye nélkül érdemes megemlíteni egy párat. Közülük vitathatatlanul a legfontosabb a középkori Szlavónia fogalmának, területének és közigazgatásának feltérképezése. A magyar történetírás súlyos adóssága, hogy amíg a közép- és kora újkori Erdély sajátosságairól pontos ismereteink vannak, Szlavónia tartományról alig áll rendelkezésre használható szakirodalom, az összegző munka elvégzésére pedig pillanatnyilag esély sincsen. A mai kontinentális Horvátország törzsterületét kitevő Zágráb, Kőrös és Varasd vármegyék működése csak nagy vonalakban ismert, és valójában a horvát történetírás is mellőzte ennek alapos feltárását. Így nem tudjuk, hogy ezen vármegyék nemessége miképp szerveződött meg tartományi szinten, milyen viszony fűzte a horvátországi rendekhez, illetve milyen kapcsolatban álltak a magyar országgyűléssel, valamint kormányzervekkel. Szlavónia tartomány belső történetének megírása lesz a horvát–magyar tudományos kapcsolatok igazi próbája, mert külön-külön a teljesség igényével nem készíthető el, a téma pedig túl fontos ahhoz, hogy sokáig el lehessen odázni.

Furcsa leírni, de még pontos és alapos archontológiával sem rendelkezünk a szlavón (majd horvát–dalmát–szlavón, még később pedig horvát–szlavón) bánokról, akik e tartomány(oka)t irányították. Mivel az e pozíciót betöltő személy egyben a magyar királyi tanács tagja és a királyság egyik legfőbb zászlósurája volt – nem beszélve esetleges egyéb tisztségeiről –, csak a korabeli ország horizontján vizsgálhatók, így életrajzuk mielőbbi pótlása szintén közös felelősségünk. Kutatások hiányában sajnos máig kevésbé ismerjük a tartomány legfontosabb arisztokrata családjait, még a közös hősként tisztelt Zrínyiek esetében is vannak olyan családtagok, akikről alig vannak adataink. Ez hatványozottan igaz a Draskovicsokra, Erdődyekre, Kerecsényiekre, Túróciakra, Ráttkayakra – a sor tetszés szerint folytatható –, pedig Draskovich János egészen a magyar nádorságig vitte a 17.

² A Magyar Tudományos Akadémián 2012-ben Pálffy Géza vezetésével egy kutatócsoport jött létre, amely a Szent Korona és a magyar királykoronázások 1526 és 1918 közötti történetével foglalkozik, és rengeteg új eredményt hozott az elmúlt években.

század közepén. A Bakóc Tamás esztergomi érsek által felemelt Erdődyek a kora újkor egyik legbefolyásosabb családjának számítottak, öten közülük hosszú időn keresztül a báni tisztséget is betöltötték, többen kitűnő hadvezérek és politikusok voltak. Ennek ellenére egyiküknek sem készült modern életrajza, pedig Erdődy Tamás szobra még a magyar parlament homlokzatán is megtekinthető.

A közigazgatás és a nemesi társadalom mellett a mindkettőhöz ezer szállal kötődő helyi egyházi társadalom feltérképezése is sürgető kutatási feladat (Molnár, 2012). A magyar történeti szakirodalom gyakran figyelmen kívül hagyja, hogy a zágrábi egyházmegye vészelte át leginkább az oszmán hódítás viharait és a reformáció térhódítását, ráadásul a horvát katolikus papok oroszlánrészt vállaltak a Dunántúl 17. századi pasztorálásában is, azaz hatásuk messze túlnőtt a tartomány határain. Azt talán említeni sem kell, hogy Draskovich Györgynek, Oláh Miklós esztergomi érsek mellett a legfontosabb 16. századi katolikus főpaprak sem készült el mindmáig az életrajza. Hasonlóan deficites a helyi pálos és ferences rendházak bemutatása, pedig erről a vidékről indult el mindkét rend magyarországi megújulása. Ugyanez igaz a zágrábi jezsuita rendházra, melynek hatása még a baranyai hódoltságba is elért. A horvát egyháztörténet rengeteg színvonalas munkát adott ki az elmúlt években, ám ezek majd mindegyike belső nézőpontból vizsgálja az eseményeket, így figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a püspökség egészen a 19. század közepéig a magyar egyháztartomány része volt.

Végezetül érdemes megemlíteni a gazdaság-, a művelődés- és a művészettörténet előtt álló feladatokat is. Az már évtizedek óta ismert tény a magyar történetírásban, hogy a Kárpát-medence az oszmán hódítás dacára is egységes gazdasági térség maradt. Ennek ellenére senki nem aknázza ki a horvát történészek – elsősorban Josip Adamček és Ivan Kampuš – által kiadott forrásokat, amelyekből finomítani lehetne ezen a sommás megállapításon. Ebből kifolyólag a szlavón városfejlődés is kimaradt a hasonló jellegű magyar vizsgálatokból, Varasd, Zágráb, Kapronca stb. nélkül azonban nem lehet teljes a Magyar Királyság kora újkori várostörténetének tablója

A kora újkori humanizmus, reneszánsz, illetve barokk szellemi irányzatok természetesen ugyanolyan erővel hatottak a Drávától délre, mint a Magyar Királyság szűken értelmezett területein. Teljesen történelmietlen emiatt például magyar vagy horvát humanizmusról vagy reneszánszról beszélni, hiszen ez egy egységes, az ország egészét átfogó irányzat volt. Erre elég megnézni a korabeli irodalmi szerzőket és alkotásaikat, hiszen Janus Pannonius, Brodarics István, Draskovich György, Istvánffy Miklós, Verancsics Antal és a 17. századi Zrínyiek a korabeli ország szülötteiként szétszálazhatatlanul közös nagyjaink közé tartoznak.

Ugyanezt az egységet bizonyítja a zágrábi katedrális kincstárát bemutató katalógus, vagy éppen a barokk építészeti alkotások, legyenek azok kastélyok, templomok vagy kolostorok. Sajnos – tisztelet a kivételnek – ezek az adatok sokszor kimaradtak a magyar összefoglalásokból, miközben a horvát kutatások nincsenek

figyelemmel a teljesen analóg magyar jelenségekre, ami miatt viszont a vizsgálat végeredményei sem lehetnek teljesek. Ennek érzékeltetésére elég felhozni ismét az Erdődyek példáját. Erdődy Tamás a 16. század végén a felesége révén megszerezte Varasd várát, amelyet ma méltán emlegetnek horvát Bécsként. A család komoly építkezéseket folytatott itt, ám eközben hasonló munkálatok zajlottak a ma Ausztriában található Monyorókeréken (Eberau) és a Vas megyei Vépen, majd a 18. században a ma Szlovákiában levő Galgócon, valamint ekkor készült el a pozsonyi palotájuk is. Miként azt egy közelmúltban kiadott kitűnő munka bizonyítja, ezek a ma négy ország területén zajló események saját korukban csak egy egységben láthatók és értelmezhetők, ehhez pedig a család szétszóródott levéltárának mindegyik részét illik ismerni Budapesten, Pozsonyban, Varasdon, Bécsben és Zágrábban (Bubryák, 2013). A modern – kizárólagosan etnicitáson és nyelven alapuló – nemzeti eszme csak torzóként engedi szemlélni a középkori és kora újkori múltat, ennek meghaladása a közeljövő egyik égető és nehéz feladata lesz.

A fentebb felsorolt tudományos feladatok csak együtt és jól szervezeten, akár egy állandó kutatócsoporttal valósíthatók meg, és alapjait képezhetik egy új szemléletnek, megteremthetik azt a közös kulturális nyelvet és tapasztalatot, melynek révén egységben lesznek láthatók a múltnak a külön-külön nemzeti szemlélet által széttört darabjai. Természetesen a külön eltöltött száz év és a korábban is meglevő eltérő nemzeti jellegzetességek miatt a múltnak mindig lesz egy saját, a másik fél nélkül is értelmezhető része, de emellett lehetőség lesz újjáépíteni az egykor élő valóság hagyományát, melynek elemei mindmáig kitapinthatók a Zrínyi-kultuszban is. Jelzésértékű, hogy Josip Bozanić zágrábi érsek 2016. augusztus 20-án részt vett a budapesti Szent Jobb-körmeneten, hiszen Szent István a zágrábi székesegyház védőszentje is, ahol még a 19. század közepén is hatalmas tömeg jött össze a búcsú napján.

A horvátországi magyarok és a magyarországi horvátok miatt soha nem fordíthatunk hátat egymásnak, ezzel együtt azonban hosszú időre és rengeteg okos erőfeszítésre lesz még szükség, hogy újra alaposabban megismerjük egymást. Nyelvkurzusok, átgondolt kiadói program, történelmi filmek, határokon átnyúló turisztikai attrakciók és közös iskolai kirándulások mélyíthetik – divatosan társaldalmasíthatják – el a tudomány által felszínre hozott egymás iránti érdeklődést. Gyermekük számára (is) érdemes lenne egymás népmondáinak és népmeséinek a megjelentetése, ebből rácsodálkozhatnánk a közös ősökre és az azonos motívumokra. Szent Lászlótól Antall Józsefig számos kiemelkedő uralkodó és államférfi példája lehet szellemi híd a Dráva felett. Ezt bizonyítja a Zágrábi Magyar Intézet Szent Lászlóról szóló kiállításának sikere és a volt magyar miniszterelnök posztumusz kitüntetése. A nagy király emlékezete Lengyelországtól egészen Dubrovnikig átfogja Közép-Európa magterületét, így a 2017-ben meghirdetett Szent László-év hatalmas esélyt kínált a régió kulturális egységének bemutatására. Az eredményekről még korai lenne beszélni. Erre a pozitív érzésre ráerősíthet

a pálos rend Lepoglavától Mátraverebélyen át Częstochowáig jelen lévő egysége. Ha mindezekre odafigyelünk, egyszer talán eljutunk odáig, hogy az 1848-as események kapcsán a horvát apától és magyar anyától született Knézich Károly fog először eszünkbe jutni. Sőt, kevesen tudják, de a varasdi temetőben nyugszik az a Titus Karger császári tiszt, aki részt vett Orsován a Szent Korona 1853. szeptemberi megtalálásában, így oroszlánrésze volt abban, hogy a magyar államiság legfontosabb jelképei ne pusztuljanak el örökre. E tett fontosságával Karger is tisztában volt, nem véletlenül, hogy az alábbi szöveg állt a mára eltűnt sírfeliraton: HIC IACET TITVS LIBER BARO DE KARGER PRAETOR MAIOR MILITIBVS IVRE DICVNDQVI CORONAM SANCTI STEPHANI A REBELIBVS ABLATAM ORSOVAE REPPERIT OBIIT DIE 25. III. 1860. Az ő személye és tette szintén a közös történelem szép példája lehetne.³

A horvát és a magyar közvéleményben is fontos lenne tudatosítani, hogy ami nekünk Bába, az ott Ludbreg, ami nekünk Máriagyűd, Csíksomlyó vagy Mátraverebély, az ott Marija Bistrica, de valójában mindenhol otthon vagyunk. A Pécsi Horvát Színház, a Pécses Eszékkel összekötő nemzetközi autótűt és a Budapestről Dalmáciáig elérő vasútvonal mindkettőnket gazdagít. Ezért nagy szó, hogy 2017-ben Magyarország a varasdi barokk esték díszvendége, amely egy újabb mérföldkő ezen az úton. Újlak-Ilok, Eszék-Osijek, Mohács-Mohač, Baja, Pécs-Pečuh, Szigetvár-Siget, Kapronca-Korprivnica, Szentgyörgy-Đurđevac, Varasd-Varaždin, Csáktornya-Čakovec települések kirajzolják azt a közös sávot, ahol a mindennapok szintjén élt egymás mellett a magyar és horvát népesség, akik eltanulták egymás nyelvét és szokásait, és együtt látogatták Gyűd, Turbék, Egregy és Vodica kegyhelyeit.

A közös történelem szimbolikus tereire számos helyszín kínálja magát. A Derencsenyi Imre bán vezette hadak 1493. évi udbinai veresége nekünk is fáj, hiszen a népi kultúrában is jelenlévő gondolat szerint a bán 1493. szeptember 5-én Udbina tágas mezején Hungáriát védte.⁴ Egy emberöltővel később pedig Mohács mezején a támadást megindító jobbszárny katonái között ott állt Batthyány Ferenc horvát–szlavón bán zászlaja alatt a szlavón nemesség színe-virága, akik együtt küzdöttek és veszték oda koronás királyukkal, II. Lajossal. A Mohácsi Történelmi Emlékhely a Szent Korona országai és nem pusztán a trianoni Magyarország sírkertje. Az 1526. augusztus 29-én lezajlott csata a horvátok kora újkori sorsát is alapvetően meghatározta, még ha a közös múlt nem is ért véget itt – miként azt oly sok horvát munka máig állítja –, hiszen a Habsburgok továbbra is a magyar királyi koronázás aktusa révén lettek Horvátország uralkodói. Végül pedig essék szó Szigetvárról, hiszen Zrínyi személye, a vár őrsege olyannyira

³ Itt köszönöm meg Vladimir Huzjannak, hogy felhívta a figyelmemet Karger jelentőségére.

⁴ A dátum máig helytelenül szerepel a szakirodalom nagy részében. Pedig a problémát Borsa Gedeon már negyven éve megoldotta (Borsa, 1967).

közös ügy, hogy érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy akár szeptember 7-én, akár a mohácsi vagy udbinai csata emléknapján – a három esemény rendkívül közel esik egymáshoz – ne teremtsünk-e egy új közös ünnepnapot az évszázados közös múlt emlékére és a közös jövő reményében. Mindez csak rajtunk áll, hogy felelősséggel és tiszta szándékkal új lapot kezdjünk a kapcsolatunkban.

IRODALOM

- B. Halász É. – Miljan, S. (szerk. és a bevezető tanulmány) (2014): *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274–1439). A körösi comes terrestrisek oklevelei (1274–1439). Isprave križevačkih zemaljskih župana (1274.–1439.) / Dokumente priredile i uvodnu studiju napisale (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam, 6)* Budapest–Zagreb: MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája, https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_Sub_06/?pg=0&layout=s
- Barišić, P. (1997): Gedenktage in Kroatien als Medium der Geschichtszählung. In: Brix, E. – Stekl, H. (Hrsg.): *Der Kampf um das Gedächtnis. Öffentliche Gedenktage in Mitteleuropa*. Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 337–355.
- Bene S. – Ladić, Z. – Hausner G. (ur.) (2012): *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti. Zbornik radova*. Zagreb: Matica, hrvatska https://www.academia.edu/4028672/Susreti_dviju_kultura_Obitelj_Zrinski_u_hrvatskoj_i_ma%C4%91arskoj_povijesti_Zbornik_radova_ur_Sandor_Bene_Zoran_Ladi%C4%87_i_Gabor_Hausner
- Borsa G. (1967): Néhány bécsi ösnyomtatvány magyar vonatkozásai. In: *OSZK évkönyve 1965–1966*. Budapest: OSZK, 389–396. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OSZKEvkonyve_1965-1966/?pg=390&layout=s&query=borsa
- Bubryák O. (2013): *Családtörténet és reprezentáció. A galgóci Erdődy-várkastély gyűjteményei*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet
- Congar, Y. M.-J. (2015): *Az Egyház élő hagyománya. Tanulmány a hagyomány teológiai fogalmáról.* (ford. Száraz Katalin) Budapest: L'Harmattan Kiadó
- Duby, G. (2000): *Folytonos történelem*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Duby, G. – Lardreu, G. (1993): *Párbeszéd a történelemről.* (Ford. Szilágyi Gábor) Budapest
- Engel P. (1996): A középkori magyar királyság intézménye. Rácz Árpád interjúja Engel Pállal. *Rubicon*, 7, 1–2, 4–6. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_kozepkori_magyar_kiralysag_intezmenye_racz_arpad_interjuja_engel_pallal
- Fodor P. – Sokcsevits D. (szerk.) (2015): *A horvát–magyar együttélés fordulópontjai. Intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra / Prektnice u suživotu Hrvata i Mađara. Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet–Horvát Történettudományi Intézet, https://bib.irb.hr/datoteka/849694.Budapest_banovi.pdf
- Gyarmati Gy. (1998): *Március hatalma, a hatalom márciusa. Fejezetek március 15. ünnepelésének történetéből*. Budapest: Paginarium Kiadó
- Györffy Gy. (1992): Múlt – emlékezet – történetírás. *Magyar Tudomány*, 99, 5, 513–520.
- Kisantal T. – Szeberényi G. (2003): A történetírás nyelvi fordulata. In: Bódy Zs. – Ö. Kovács J. (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe*. Budapest: Osiris Kiadó, 413–443. Digitális kiadás: 267–285. http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_bevazetes_a_tarsadalomtortenetbe/2011_0001_520_bevazetes_a_tarsadalomtortenetbe.pdf

- Lajtai M. – Varga B. (szerk.) (2015): *Tény és fikció – Tudomány és művészet a nemzetépítés büvkö- rében a 19. századi Magyarországon*. Budapest: MTA BTK TTI
- Lőkös I. (2002): A „Zrínyi–Frangepán összeesküvés”. Jegyzetek Eugen Kumičić regényé- nek margójára. *Tiszatáj*, 56, 10, 68–76. http://epa.oszk.hu/00700/00713/00134/pdf/tiszataj_EPA00713_2002_10_068-076.pdf
- Margalits E. (1900): *Horvát történelmi repertórium* I. Budapest: MTA, <http://digitalia.lib.pte.hu/?p=2214>
- Mijatović, A. (1990): *Ban Jelačić*. Zagreb: Mladost
- Mijatović, A. (1992): *Zrinsko-frankopanska urota*. Zagreb: Alfa
- Molnár A. (2012): *A zágrábi püspökség és a magyarországi katolikus egyház a 17. században*. (METEM Könyvek 77) Budapest: METEM
- Pálffy G. (2002): Egy szlavóniai köznemesi család a két ország szolgálatában. A budróci Budor család a XV–XVIII. században. *Hadtörténelmi Közlemények*, 115, 4, 923–1007. <http://epa.oszk.hu/00000/00018/00022/pdf/hk1.pdf>
- Pálffy G. (2010): *Povijest Mađarske. Ugarska na granici dvaju imperija (1526.–1711.)* (Biblioteka *Historia Croatica*, sv. 57) Samobor: Meridijani
- Sinkó K. (1985): A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai. In: Kovács Ákos (szerk.): *Mo- numentumok az első háborúból*. Budapest: Corvina Kiadó, 5–26. http://real-j.mtak.hu/547/1/MUVTORTERT_32_1983.pdf (itt: 185–201.)
- Sinkó K. (1997): Zur Entstehung der staatlichen und nationalen Feiertage in Ungarn (1850-1991). In: Brix, E. – Stekl, H. (Hrsg.): *Der Kampf um das Gedächtnis. Öffentliche Gedenktage in Mit- teleuropa*. Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 251–273.
- Šokčević, D. (2006): *Hrvati u očima Mađara, mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*. Zagreb: Naklada Pavičić
- Šokčević, D. (2017): *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*. Zagreb: Durieux
- Sokcsevits D. (2011): „Ez én vitéz öcsém”, Zrínyi Péter újkori kultusza a horvátoknál. In: Varga Sz. (szerk.): *Hír a dicső tettek ragyogása. Tanulmányok a Zrínyi család és Szigetvár kora újkori történetéből*. Szigetvár: Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület–Szigetvári Várbaráti Kör, 73–85.
- Varga Sz. (2015): *Studije o povijesti Sigeta i obitelji Zrinski u 16. stoljeću*. Szigetvár: Szigetvári Várbaráti Kör – Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola – Pécsi Egyháztörténeti Intézet
- Varga Sz. – Müller N. (2016): *Történelmi kalandozás a Dráva mentén. A Zrínyi–Sulejmán Te- matikus Út értékleltára* (a horvát könyv címe: *Povijesne šetnje kraj rijeke Drave. Inventar vrijednosti Tematskoga Puta Zrinski-Sulejman*, az angol könyv címe: *Historical Wanderings along the Drava. Repository of Values of the Zrínyi-Suleyman Thematic Route*) Szigetvár: Szi- getvár Város Önkormányzata, http://www.zrinyi-suleiman.eu/wp-content/uploads/ertekleltar/MAGYAR_ertekleltar_utikonyv.pdf
- White, Hayden (1997): *A történelem terhe*. (Berényi G., Braun R., Heil T., John É.) (*Horror Me- taphysicae*) Budapest: Osiris Kiadó–Gond